Journal of
Literary Criticism and Rhetoric
Online ISSN: 2676-7627
https://jalit.ut.ac.ir
The University of Tehran Press

Quiddity and How "Symbolic Realism" in Literary Texts

Tahereh Kuchakian✉

Assistant professor, Department of persion language and literature, Payame Noor University, Tehran.Iran. Email: T_kuchakian@pnu.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article
(103-120)

Received:
2023-09-25

In Revised Form:
2023-12-18

Accepted:
2024-01-23

Published onlin:
2024-06-20

Abstract

The present research aims to explain symbolic realism in literary texts by reviewing and critically examining symbolic realism, while explaining three important aspects of symbolic realism epistemology. For this purpose, the possibility of connecting realism with anti-realism and presentationism in symbolic realism and the semantic system of symbolic realism was investigated in three parts of the situational context of symbolic realism. Symbolic realism is known as both an artistic technique and a style. Since the term "symbolic realism" is not properly recognized in literary and artistic circles of Iran, the necessity of this research was felt. As a result, symbolic realism grew in contexts where the connection between language and reality became more prominent and, on the other hand, symbols were used simultaneously with the departure from photographic realism. Another thing is that the possibility of interaction between realism and anti-realism was investigated, the result is that in the studied periods, we can witness the influence of realism from anti-realism and presentationism in the use of symbolic realism, although these links can be traced, but symbolic realism itself maintains an independent structure. It passes through the dry and monotonous approach of pure realism and achieves a broad and multi-meaning system. In the third part, while confirming and explaining the polysemous system of symbolic realism, its difference with other polysemous systems was determined and the position of the symbol in symbolic realism was analyzed. It goes further and an independent semantic pattern can be drawn for it.

Keywords: symbolic realism, realism, anti-realism, symbolism, *presentationism*, *symbolic system*.

Cite this article: Kuchakian, Tahereh (2024). "Quiddity and How "Symbolic Realism" in Literary Texts". *Journal of Literary Criticism and Rhetoric*, Vol: 13, Issue: 1, Ser. N. 33 (103-120).

DOI: 10.22059/JLCR.2024.337803.1958

Publisher: The University of Tehran Press. © The Author(s)

پژوهش‌نامه نقد ادبی و بلاغت
شاپای الکترونیکی: ۷۶۲۷-۲۶۷۶
https://jalit.ut.ac.ir
انتشارات دانشگاه تهران

چیستی و چگونگی «رئالیسم سمبولیک» در متون ادبی

طاهره کوچکیان✉

۱. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: T_kuchakian@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی
(۱۲۰-۱۰۳)

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۳/۰۳

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۲/۰۹/۲۷

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۲/۱۱/۰۳

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۰۳/۳۱

کلیدواژه‌ها:
رئالیسم سمبولیک، رئالیسم، ضدرئالیسم، نمادپردازی، نظام نمادین.

چکیده

پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی مروری و انتقادی رئالیسم سمبولیک، ضمن تحلیل سه جنبهٔ مهم از شناخت‌شناسی آن، چیستی و چگونگی رئالیسم سمبولیک را در متون ادبی تبیین نماید. بدین منظور در سه بخش، بافتِ موقعیتی رئالیسم سمبولیک، امکان پیوند رئالیسم با ضدرئالیسم و نمادپردازی در رئالیسم سمبولیک و نظام معنایی رئالیسم سمبولیک بررسی گردید. رئالیسم سمبولیک، هم به‌عنوان یک تکنیک هنری و همچنین به‌عنوان یک سبک شناخته شده است، از آنجا که اصطلاح «رئالیسم سمبولیک» در مجامع ادبی و هنری ایران به روشنی شناخته نشده است، ضرورت این پژوهش احساس می‌شد. نتیجه آنکه رئالیسم سمبولیک در بسترهایی رشد کرد که ارتباط زبان با واقعیت پررنگ‌تر و برجسته‌تر شد و از سویی نیز برای فراروی از واقع‌گرایی عکاسانه، همزمان از نماد استفاده گردید. در مورد دیگر، امکان تعامل رئالیسم با ضد رئالیسم و نمادپردازی بررسی شد، نتیجه آنکه در دوره‌های مورد بررسی می‌توان شاهد تأثیر و تأثر رئالیسم از ضدرئالیسم و نماد در استفاده از رئالیسم سمبولیک بود، هرچند این پیوندها قابل ردگیری هستند، امّا رئالیسم سمبولیک نشان داد خود دارای ساختاری مستقل است. در سومین بخش ضمن تأیید و تبیین نظام معنایی رئالیسم سمبولیک، وجه تمایز آن با سایر نظام‌های نمادین مشخص شد و جایگاه نماد در رئالیسم سمبولیک تحلیل گردید، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نظام معنایی در رئالیسم سمبولیک با اندکی تفاوت از نظریات دوسوسور، پیرس و یاکوبسن، قابل تعریف است و می‌توان الگوی معنایی مستقلی برای آن ترسیم کرد و در نهایت می‌توان به این تعریف دست یافت که رئالیسم سمبولیک نوع خاصی از نمادپردازی است که به دلیل قرار گرفتن در یک زمینهٔ رئالیستی از محدودیت‌های معنایی و تفسیری برخوردار است و آن نوع تعدد معنایی رایج در متون نمادین را ندارد.

استناد کوچکیان، طاهره (۱۴۰۳). «چیستی و چگونگی "رئالیسم سمبولیک" در متون ادبی». *پژوهش‌نامهٔ نقد ادبی و بلاغت*، دورهٔ ۱۳، ش ۱، بهار ۱۴۰۳، پیاپی ۳۳ (۱۰۳-۱۲۰).

10.22059/JLCR.2024.337803.1958

ناشر مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان

۱. مقدمه

رئالیسم به‌عنوان یکی از گفتمان‌سازترین مکاتب ادبی بدون کمترین سلطهٔ هژمونتیک، با هم‌افزاییِ جریان‌های فکری و زیباشناسانه در رسیدن به گونه‌های متعدد، توانست آورده‌ای ارزشمند به شمار آید. رئالیسم در ابتدا در پی نشان دادن واقعیت‌های عینی بود، امّا با نگاه جدید به مفهوم «واقعیت» و چگونگی بیانِ آن، متناسب با زمان و مکانِ ظهورِ خود دچار دگردیسی شد. جان پک در کتاب *شیوهٔ تحلیل رمان* دو شیوهٔ رئالیستی را منتج از واقع‌گراییِ معیار می‌داند، شیوه‌ای که بیش از حد برون‌گرا است و شیوه‌ای که به‌طور افراطی درون‌گراست و تفاوتی میان نویسندگانِ درون‌گرایِ واقع‌گرا با واقع‌گرایانِ معیار قائل می‌شود (پک، ۱۳۶۶: ۱۱۳). همچنین *لوکاچ* «نمایش صرفاً "عکاسی" را نفی می‌کند، در عوض به توصیف اثر حقیقتاً واقع‌گرایانه‌ای می‌پردازد که مفهومی از "ضرورت هنری" تصویر ارائه شده را به ما می‌دهد. این قبیل آثار از "کلیّت فشرده‌ای" برخوردارند که بر "کلیّت گسترده"خود جهان منطبق است» (سلدن، ۱۳۷۲: ۱۰۳) که این مفهوم را می‌توان به نوعی در رئالیسم سمبولیک[1]جستجو کرد.

رئالیسم سمبولیک که هم به‌عنوان یک تکنیک هنری و همچنین به‌عنوان یک سبک نیز شناخته شده است، نظامی نمادین است که در آن معنای نخست در سطح، طبیعی و با جزئیات واقع‌گرایانه از وقایع روزمره پیش می‌رود، و چنانچه خواننده از سطح بگذرد همزمان معنا یا معانی ثانویه‌ای قابل دریافت است که با معنایِ نخست، در ارتباط است و حتّی با آن ادغام می‌شود، به نوعی در این روش میان واقع‌گرایی و نمادپردازی[2] تفکیک نمی‌شود و رئالیسم سمبولیک از پیوند این دو شکل می‌گیرد و نویسنده با استفاده از این شیوه، از واقع‌گرایی صرف فراتر می‌رود. *کریس بروکس* رئالیسم سمبولیک را شیوه‌ای می‌داند که به واسطه آن یک هنرمند به‌طور همزمان جهان را واقع‌گرایانه به تصویر میکشد و معنایی از جهان را به‌طور نمادین تفسیر می‌کند (Bright,1985:463). همچنین در تعریف دیگر، رئالیسم سمبولیک را *سبکی* در هنر دانسته‌اند که واقع‌گرا و نشان‌دهندهٔ حقایق زندگی است و از موضوعات و شخصیّت‌هایِ تجسم‌یافته برای نشان‌دادن و نمادپردازی‌کردن چیزهای دیگر استفاده می‌کند.[3]

در ایران بعد از انقلاب مشروطه و با جریاناتی که در حوزهٔ ادبیات داستانی رقم خورد، آثار داستانی با رویکردهای متعدد رئالیستی، ناتورالیستی، رمانتیستی و... خلق شدند. بسیاری از نویسندگان یا به صورت کامل متأثر از این مکاتب و نهضت‌های ادبی و هنری بودند یا بخش‌هایی از آن‌ها را به کار بردند، ترکیب کردند و یا آن را بومی نمودند. یکی از شیوه‌هایی که در این دوره آگاهانه یا ناآگاهانه در آثار داستانی انعکاس یافت «رئالیسم سمبولیک» بود. که در این زمینه می‌توان

---

1. Symbolic realism

۲. با توجه به لزوم تفکیک متونی که مبتنی بر مکتب سمبولیسم نوشته می‌شوند و همچنین متونی که در آنها صرفاً از نماد استفاده می‌شود و دیگر مؤلفه‌های مکتب سمبولیسم را ندارند، در این پژوهش اصطلاح «نمادپردازی» برای آثاری به کار برده شده است که در آن از «نماد» چه به صورت جزئی و در روابط جانشینی و چه به صورت کلی در متن استفاده شده است.

3. Symbolic realism, http://highered.mheducation.com to western humanities

به نمونه‌هایی در ادبیات داستانی اشاره کرد. هرچند صادق چوبک (۱۲۹۵-۱۳۷۶) به‌عنوان نویسنده‌ای پیشرو در این گونه از داستان‌ها معرفی شده است، ولی باید پیشتر از او از نویسندگان دیگری چون بزرگ علوی (۱۲۸۲-۱۳۷۵) در *گیله مرد* (۱۳۱۰) و صادق هدایت (۱۲۸۱-۱۳۳۰) در *تاریک خانه* (۱۳۲۱) نام برد. از دیگر نمونه‌های این شگرد داستانی می‌توان به *قفس*، *عدل*، *انتری که لوطیش مرده بود*، *اتما سگ من* از صادق چوبک، *گلدسته‌ها و فلک* جلال آل احمد (۱۳۰۲-۱۳۴۸) و *رقص مرگ* بزرگ علوی اشاره نمود. نمونه‌هایی که ذکر شد در قالب داستان کوتاه است که البته استفاده از «رئالیسم سمبولیک» در داستان کوتاه با توجه به مشخصه‌های خاصّ آن جایگاه بیشتری دارد؛ اما در قالب رمان نیز می‌توان رد پای آن را یافت که در این زمینه می‌توان به *سووشون* سیمین دانشور (۱۳۴۸) ـ و با اغماض دو اثر دیگر ایشان *جزیرهٔ سرگردانی* و *ساربان سرگردان*؛ *اسرار گنج درهٔ جنی* ابراهیم گلستان؛ *خانهٔ ادریسی‌ها* غزاله علیزاده؛ *درخت انجیر معابد* احمد محمود؛ *برهٔ گمشده راعی* هوشنگ گلشیری و *چشم‌هایش* بزرگ علوی اشاره کرد. توجه به آثاری از این دست ضرورت پژوهشی در حوزهٔ چیستی و چگونگی «رئالیسم سمبولیک» در متون ادبی را ایجاد می‌کند، چرا که با شناخت درست این شیوه، می‌توان آثاری را که متأثر از آن بودند به درستی تحلیل نمود و نویسندگان نیز می‌توانند آگاهانه از این شیوه در خلق متون خود استفاده کنند.

هدف از این پژوهش تبیین چیستی و چگونگی رئالیسم سمبولیک در متون ادبی است که برای رسیدن به این هدف اصلی، دست یافتن به سه هدفِ فرعی ضروری می‌نماید: بررسیِ بافت موقعیّتی رئالیسم سمبولیک، تحلیل امکان پیوند رئالیسم و ضد رئالیسم و نمادپردازی و همچنین تبیین ساختار زبانی و معنایی رئالیسم سمبولیک. از سؤالات پژوهش می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: چقدر تعامل رئالیسم و ضدرئالیسم در شکل‌گیری رئالیسم سمبولیک تأثیرگذار بود؟ بافت موقعیّتی رئالیسم سمبولیک از چه عوامل برون‌متنی متأثر شده است؟ ساختار معناشناسی رئالیسم سمبولیک چگونه است؟ چگونه رئالیسم سمبولیک از ساختار نشانه‌شناسانه مبتنی بر محورهای همنشینی و جانشینی فراتر می‌رود؟ وجه شباهت و افتراق نماد و رئالیسم سمبولیک در چیست؟ رئالیسم سمبولیک چیست و چگونه در متون استفاده می‌شود؟

تاکنون پژوهش مستقلی در این زمینه صورت نگرفته است، امّا پژوهش‌هایی انجام شده است که به نوعی به رئالیسم سمبولیک پرداخته‌اند و در این مقاله ضمن تحلیل این پژوهش‌ها به آنها نیز استناد شد: کریس بروکس[1] در سال ۱۹۸۵ با نگارش کتابی به نام *نشانه‌هایی برای زمان: رئالیسم سمبولیک در دورهٔ مید ـ ویکتورین*[2] به رئالیسم سمبولیک در اوج تفکر ویکتوریایی۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ پرداخت. مقالاتی نیز در نقد این کتاب نوشته شده است که می‌توان به *نشانه‌هایی برای زمان: رئالیسم سمبولیک در دوره مید ـ ویکتورین* از میشل برایت (۱۹۸۴)، *نشانه‌هایی برای زمان: رئالیسم سمبولیک در دوره مید ـ ویکتورین* از *هانتر* (۱۹۸۸)؛ *نشانه‌هایی برای زمان: رئالیسم سمبولیک در دوره مید ویکتورین* از جکمن (۲۰۱۴) اشاره کرد. سه مقاله نیز در زمینهٔ نقد کاربردی آثاری که در آنها از رئالیسم

1. Chris Brooks
2. Signs for the Times: Symbolic Realism in the Mid- Victorian word. By Chris Brooks, London (mar,1985) (pp 463-465)

سمبولیک استفاده شده است، قابل اشاره است: مقالهٔ «*رئالیسم سمبولیک در جزئیات*[1]*، اثر سوزان گلسپل*[2]»[3] از ماتیاز کلر[4] که نویسنده در این اثر همزمان با روایت یک قتل واقعی، با تأکید بر ویژگی‌های سمبولیک شخصیّت‌های داستانی و عملکردشان در نمایشنامه، این اثر را از منظر تلفیق رئالیسم و نماد در ارتباط با مفهوم رئالیسم سمبولیک بررسی نموده است (کلر: ۲۰۰۵). مقالهٔ دیگر «*رئالیسم سمبولیک در خانهٔ عروسکی ایبسن: یک بازنگری کلی*»[5] اثر امیر حسین[6] و آربریم ایسنی[7] است؛ در این پژوهش به بررسی شیوهٔ نوگرایانه‌ی نمایشنامهٔ *خانهٔ عروسکی*[8] اثر هنریک ایبسن[9]در به خدمت گرفتن نمادپردازی در حوزهٔ رئالیسم پرداخته شده است. نگارندگان این اثر معتقدند ایبسن در اثرش شرایط عینی و قابل مشاهده را در اجتماع توضیح داده و به آن مقداری وجه سمبولیک را برای خلق یک معنای دوگانهٔ عقلانی و فراگیر می‌افزاید و بدین منظور از رئالیسم جلوتر رفته و به قلمرو رئالیسم سمبولیک وارد می‌شود، او روشش را میان واقع‌گرایی و نمادپردازی تفکیک نمی‌کند؛ بنابراین نویسنده از به کار بردن نماد در قلمرو رئالیسم استفاده کرده و توانسته است از ارائهٔ عکاسانهٔ واقعیّات پیش بیفتد (حسین، ایسنی، ۲۰۱۴: ۱۷–۸). دیگر مقاله «*پرندهٔ قفس جنی: رئالیسم سمبولیک در جنی* اثر روستی»[10] از برایان ریورز[11] است که نگارندهٔ مقاله در این اثر به تبیین رئالیسم سمبولیک «*پرندهٔ قفس جنی*»[12] در شعر «جنی»[13] اثر دی جی روستی می‌پردازد ـ در بخش پیش‌رافائلیان در این پژوهش به تحلیل این مقاله پرداخته شده است ـ و دیگر رویکرد پژوهشی روبرت بلاه[14] و منتقدانش در تبیین مباحث خود در بحث جامعه‌شناسی دین *است که* از رئالیسم سمبولیک استفاده کرده‌اند. در *ایران* هم می‌توان به اشارهٔ کوتاه میرصادقی به *داستان واقع‌گرای نمادین* در کتاب «*واژه‌نامه ادبیات داستانی*» و مقاله «کندشدن لبه تیز رئالیسم با استفاده از *رئالیسم سمبولیک در سووشون*» (۱۳۹۷) از طاهره کوچکیان و مصطفی گرجی اشاره کرد.

۲. تحلیل

در این بخش برای رسیدن به اهداف مورد نظر سه جنبهٔ مهم از شناخت‌شناسی رئالیسم سمبولیک بررسی می‌گردد: ۱. بافت موقعیتی رئالیسم سمبولیک، ۲. امکان پیوند رئالیسم با ضد رئالیسم و نمادپردازی در ساختار رئالیسم سمبولیک ۳. نظام زبانی و معنایی رئالیسم سمبولیک.

1. Trifles (1916)
2. Susan Glaspell (1876-1948)
3. Symbolic realism in Susan Glaspell's 'Trifles'
4. Mathias Keller
5. Symbolic Realism in Ibsen's a Doll's House: An Overview
6. Amir Hossain
7. Arburim Iseni
8. et dukkehjem منتشر شده در سال (1879) به نروژی
9. Henrik Johan Ibsen (1828-1906)
10. Jenny's cage-bird': Symbolic Realism in D. G. Rossetti's 'Jenny'
11. Bryan Rivers
12. Jenny's cage-bird
13. Dante Gabriel Rossetti: collected Writings, ed. Jan Marsh (Chicago,2000), lines 325-9
14. Robert Bellahh

۲. ۱. تحلیل بافت موقعیّتی «رئالیسم سمبولیک»

با توجه به بررسی‌هایی که در این پژوهش انجام گرفت، نمودهایی از رئالیسم سمبولیک از قرون وسطی و انگلیس قرن هفدهم در حوزهٔ ادبیات، هنر و متون مذهبی و معماری قابل رصد است[1] که از آن برای نمود واقعیّت‌های بیرونی در شیوهٔ نمادگرایانه استفاده شده است. در این پژوهش دو دوره به صورت برجسته انتخاب و تحلیل گردید: نیمهٔ قرن نوزدهم و دورهٔ معاصر.

در اواسط قرن نوزدهم رئالیسم به‌عنوان یک نگرشِ نو به واقعیّت در غرب و به‌ویژه فرانسه مطرح شد. در این قرن به دلیل تحولات اجتماعی، اقتصادی و قرار گرفتن این تحولات در مسیر فضای رمانتیکِ حاکم، زمینه برای استفاده از رئالیسم سمبولیک نیز فراهم گردید. انگلستان در این دوره تحولات بنیادین و سریعی را در حوزهٔ اقتصاد و مسائل اجتماعی و طبقاتی تجربه می‌کرد و این امر نیاز به مؤلفه‌هایِ تازهٔ هنری و زبانی در گفتمانِ جدید جامعه و همچنین تغییرِ مفاهیم، جهتِ تطبیق با نیازهای مطرح شده را داشت که رئالیسم می‌توانست پاسخ‌گویی برای آنها باشد؛ امّا مقولهٔ دیگری به نام «نماد» در این جریان نفوذ کرد که توانست در نمود دوباره‌اش در این دوره با رئالیسم همراهی کند. این اتحاد توانست به حلّ شدن تضادهایی که از برخورد علم و صنعت با فضایِ رمانتیک انگلیس و ساختار سنتی آن ایجاد شده بود کمک کند، در پی آن احساس و واقعیّت بهم پیوند خورد و نمود بیرونی آن در شیوهٔ «رئالیسم سمبولیک» به ظهور رسید. همانطور که ایگلتون نیز در کتاب *پیش درآمدی بر نظریهٔ ادبی* نماد را در این دوره به‌عنوان حل کنندهٔ تضاد بین ذهن و عین، عامّ و خاصّ، احساسی و مفهومی، مادی و روحی، نظم و خودانگیختگی، می‌داند و آن را به‌عنوان مدل ایده‌آلی از خودِ جامعهٔ بشری معرفی می‌کند (ایگلتون، ۱۳۸۰: ۳۱). بنابراین در دورهٔ ویکتوریایی با قرارگرفتن نماد در کنار شیءشدگی، فلسفهٔ عقل‌گرایانهٔ محض و تجربه‌گرایی، نوعی همسویی و تعادل بین واقعیّت‌گرایی و احساس‌گرایی و تضادهای مطرح‌شده ایجاد می‌شود، چنانچه جکمن نیز به آن اشاره می‌کند: «ویکتوریایی‌ها دیدگاه خاصّی دارند، آنها می‌خواهند که احساسات رومانتیک داشته باشند، ولی احساسات آنها بایستی با دیدگاه‌های منطقی دنیا به حرکت درآید. میل به بیان واقعیّتی، به جز واقعیّتی که تحت تأثیر نمادپردازی درونیِ ذهن خلاق بود، در این دوره وجود دارد» (Jackman,2014:107). با توجه به این زمینهٔ اجتماعی و فرهنگی، نویسندگان و هنرمندان در این دوره از شیوه‌ای به نام *رئالیسم سمبولیک* بهره بردند تا بتوانند از پیوند واقع‌گرایی و نماد، تضادهای مطرح شده را معنا کنند. *هانتر* نیز در پژوهشی که در این ارتباط انجام داد معتقد است: «ویکتوریایی‌ها همزمان به دو رویِ سکّهٔ شیء، لفظ و معنای نمادینِ وابسته به آن توجه نشان می‌دهند. در واقع زندگی *ویکتوریایی‌ها* در پی تعریف الگوی تجربه‌هایِ زندگی روزمره در هنرهای خلاق است که ممکن است به‌عنوان تلاشی برای کشف نمادپردازیِ کهن به حساب آید که خیالی فرض می‌شود و به واقعیّت معنایی خاص می‌بخشد» (Hunter,1988:108). نویسندگان و هنرمندان عصر ویکتوریایی[2] از

1. Symbolic realism in pre- Raphaelitism: http://mural.uv.es/sancuman/pre-raphaelitism and symbolic realism
2. Victorian period

(دورهٔ ویکتوریایی به دوره اوج انقلاب صنعتی در بریتانیا گفته می‌شود که دوره شصت و چهار ساله سلطنت ملکه ویکتوریا و سلطنت او را در تاریخ انگلستان از حدود سال ۱۸۳۷ تا ۱۹۰۴ در بر می‌گیرد.)

جمله نقاشان و شاعران پیش رافائلی و معمارانی چون پاگین[۱] و نویسندگانی چون چارلز دیکنز را از به کار برندگان این شیوه به شمار آورده‌اند (Brooks:1984).

پیش رافائلیان نیز در مرحلهٔ دومِ فعالیّتِ خود، به دنبال تغییر رئالیسم محض به سمت رئالیسم سمبولیک برآمدند؛ بدین منظور از نمادپردازی و گاهی توجه به ویژگی‌های قرون وسطایی چون کهن‌گرایی، تأکید بر روحانیّت و برداشت‌های نمادگرایانهٔ مذهبی و هنر معماری[۲] در کنار واقعیّت‌گرایی استفاده کردند. در ادامه با بررسی نقدهایی که در خصوص رویکردهای پیشارافائلیان نوشته شده است می‌توان به شاخصّه‌های برجستهٔ رئالیسم سمبولیک در آثار آنها پی برد: «در این جنبش محسوسات ایده‌آل می‌شوند و ایماژها نمادین، تجارب فیزیکی از حالات ذهنی متأثر می‌شوند.» (کات مانزا) هانتر نیز در تحقیقی که در این زمینه انجام می‌دهد، این شیوه را در آثار راسکین ـ از هنرمندان پیش‌رافائلی ـ چنین ارزیابی می‌کند: «اصرار راسکین به دقت در نشان دادن دنیایِ فیزیکی از حواسی انگیخته می‌شود که با خودِ همگن رمانتیک مغایرت دارد و دیگران نیمه‌ای از آنچه که می‌بینیم را خلق می‌کنند و کشف‌های بعدی از ویژگی‌های ضروری در طبیعت و خصلتی ذاتی است که از مشاهدات دقیق نشأت می‌گیرد. تحلیل تصاویر جنبش پیش‌رافائلیان به زیبایی‌شناسی همین حسی می‌پردازد که طی آن اشیاء هم خودشان به خودی خود وجود دارند و هم بخشی از ساختار معناشناسی هستند» (Hunter,1988:421). با توجه به این مقدمات می‌توان اذعان داشت پیش‌رافائلیان با گرایش به منطق و دنیای بیرونی و همزمان توجه به نمادپردازی، احساسات و همچنین توجه به معانی فراواژه‌ای به مفهوم رئالیسم سمبولیک در آثارشان نزدیک شدند. جکمن نیز به استناد آثار و آراء پیش رافائلیان ویژگیِ مهّم دیگر رئالیسم سمبولیک را معرفی می‌کند، وی بر آن است پیشارافائلیان با آثارشان نشان دادند: «چطور واقعیّت و نماد می‌توانند یک نوع ساخت، یک اتصال ناسازگار را شکل‌دهند، چنانکه حرفی برای گفتن داشته باشند» (Jackman,2014:107). که این ویژگی نیز همان بُعد رئالیسم سمبولیک را که هانتر در بررسی آثار ویکتوریایی‌ها به آن اشاره کرد[۳] برجسته می‌کند: توجه همزمان به دو روی سکه شیء، لفظ و معنای نمادین وابسته به آن. برای تبیین بهتر این مبحث در آثار پیش‌رافائلیان، برای نمونه تحلیلی کوتاه از پژوهش برایان ریورز[۴] در مقاله *«پرنده قفس جنی: رئالیسم سمبولیک در «جنی» اثر روستی»*[۵] ارائه می‌شود که به بررسی رئالیسم سمبولیک در شعر «جنی»[۶] اثر دی جی روستی پرداخته است. ریورز در این مقاله شعر «گنجشک‌های لندن از دور و نزدیک// ناگهان با هم همهمه‌ای به پا می‌کنند// پرنده در قفس جنی بیدار شد// اینجا در آوازشان باید نقشی داشته باشد// چون اینجا هم روز طلوع می‌کند» از *روستی* را کانون توجه خود قرار داده است. او در بررسی خود ابتدا سه تحلیلِ نمادین این شعر از جان بی گوردن، دی. ام. آر و روبرت. ن. کینز ارائه می‌دهد و سپس از آن فراتر

1. Augustus Welby Northmore Pugin (1812-1852)

۲. هنر معماری که پیشتر توسط ویلیام موریس (William Morris) هدایت می‌شد.

۳. رک. بخش ویکتوریایی‌ها همین پژوهش، ص: ۷

4. Bryan Rivers

5. Jenny’s cage-bird’: Symbolic Realism in D. G. Rossetti’s ’Jenny’

6. Dante Gabriel Rossetti: collected Writings, ed. Jan Marsh (Chicago,2000), lines 325-9

می‌رود و در پیوند بین شعر و واقعیّت به رئالیسم سمبولیک می‌رسد. *ریورز* در این مقاله بر آن است که *روستی* در این شعر با اضافه کردن جزئیات واقع‌بینانه به شعر، چیزی ارائه می‌دهد که از لحاظ فلسفی، انتزاعی و نمودهای الهی از منشأ گناهان «*جنی*» است که در زمینه‌های اجتماعی، جسمی و جنسی در محله "هیمارکت" قابل نشان دادن است، ریورز چنین استدلال می‌کند که در تبیین مبحث رئالیسم سمبولیک در این شعر می‌توان بر اساس مشاهدات روزنامه‌نگاران آمریکایی از جمله دانیل جوزف کیروان[1] چنین استنباط کرد که روستی به جای استفاده از پرندگان آوازخوان در قفس برای مقاصد بدوی نمادین، اعمال روسپیان را در محله بدی از لندن نشان می‌دهد، در واقع در این محله هر زنی که تنها زندگی می‌کند، قناری یا پرندهٔ سیاهی دارد که بسیاری مواقع، آنها هم هدیهٔ ملوانان برای زنان هستند. این پرندگان برای این زنانِ تنها، جدا شده و محروم از مهرِ مادری که به دلیل مشاغل شرم انگیزشان ورای اجتماع ویکتوریایی قرار دارند و فرصت مادر شدن را ندارند، در واقع یک آشنا محسوب می‌شوند[2] (Rivers:2005). با این وصف می‌توان اذعان داشت: روستی همزمان با پرداخت هنریِ شعر، به جزئیات واقع‌گرایانه و تاریخچهٔ اجتماعی اثر نیز توجه داشته است و توانسته است از پیوند واقع‌گرایی و نماد برای رسیدن به رئالیسم سمبولیک استفاده کند.

در دورهٔ معاصر، روبرت بلاه رئالیسم سمبولیک را در تبیین نظریات خود در حوزهٔ *جامعه‌شناسیِ دین* به کار برد و در مقاله «*مسیحیّت و رئالیسم سمبولیک*» به تشریح آن پرداخت. با بررسی آثار بلاه و منتقدانش در این پژوهش، مشخصّه‌هایی از رئالیسم سمبولیک استخراج گردید که از آن میان می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: وجود نظام چندمعنایی، نمایشی نبودن نماد، دریافت معنای (درک) نمادین به واسطهٔ فرضیاتِ قابل آزمایشِ تجربیِ قابل درک، پذیرش نماد به‌عنوان تنها راه رسیدن به واقعیت بیرونی و درونی و دیگر توجه همزمان به تجربهٔ بیرونی و احساسات درونی و موقعیّتی که در آن دو رویِ متفاوت و گاه متناقضِ یک شیء، بتوانند در یک کلیّتِ معنادار، از واقعیّتِ محض فراتر روند و به سطح بالایی از واقعیّت دست یابند. بنابراین مشخصّه‌ها همانطور که این تحلیلگران نیز اشاره کرده‌اند می‌توان دوگانگی مشهود در رئالیسم سمبولیک را دوگانگی بین نماد و واقعیّت، تجربه و ایده، منطق و احساس، واقعیّت‌های درونی و بیرونی، اعمال و عقاید، طبیعت و ماوراءالطبیعت، فناپذیر و فناناپذیر دانست که در یک وحدت ارگانیک به هم می‌پیوندند تا بتوانند واقعیّت‌های دنیا و روابط آن را معنا و توصیف کنند. (Klausner,1970)، (Burtchaell,1974)، (Wang,2007)، (Bellah,1974)، (Bellah,1970).

رئالیسم سمبولیک در داستان‌نویسی مدرن نیز مطرح شد که ردپای آن را در آثار نویسندگانی چون جیمز جویس[3] می‌توان جستجو کرد. از نمونه آثار برجسته در این دوره می‌توان به *گِل* (۱۹۱۴) اثر جیمز جویس؛ *بیابان تاتارها* (۱۹۴۰) نوشتهٔ دینو بوتزاتی[4]، *طاعون* (۱۹۴۷) از آلبر کامو[5] و *پیرمرد*

1. Daniel Joseph Kirwan
2. Rivers, Bryan (2005),' Jenny's cage-bird': Symbolic Realism in D.G. Rossetti's 'Jenny' published by oxford university press. All rights reserved. For permissions
3. James Joyce (1882-1941)
4. Dino Buzzati (1906-1972)
5. Albert Camus (1913-1960)

و دریا (۱۹۵۱) ارنست همینگوی[1] اشاره کرد. رئالیسم سمبولیک در روسیهٔ دههٔ هفتاد نیز قابل مشاهده است. بر اساس پژوهش انجام گرفته در این زمینه[2]: در دههٔ ۱۹۵۰، رئالیسم اجتماعی در روسیه به دلیل غیرشخصی‌شدن هنر و برنامه‌های ایدئولوژیکیِ دولت و نگاه تعهدگرایانه به هنر، دچار محدودیت‌هایی شد؛ بنابراین هنرمندان غیرمتعهد در دهه ۱۹۷۰ با این روش مخالفت و زیربنای «رئالیسم سمبولیک» را پایه‌ریزی کردند که در آن هنرمند سعی می‌کند از طریق نمادپردازی با گذر از رئالیسمِ خشک تعهدگرای روسی، به هنر ناب نزدیک‌شود، همچنین این پژوهش نشان می‌دهد رئالیسم سمبولیک در این حوزه اثبات کرد که هنر می‌تواند هم در یک زمان به‌عنوان خروجی خلاقِ مشاهده شده و هم به‌عنوان یک منبع از اطلاعات، در فرمِ نمادین مطرح شود. (همان)

۲. ۲. بررسی امکان پیوند رئالیسم با ضد رئالیسم و نمادپردازی در رئالیسم سمبولیک

یکی از خصوصیّات رئالیسم، قابلیت تعامل، هم‌افزایی و ایجاد دگردیسی بر اساس زمان و مکانِ بروز و ظهور آن است. رئالیسم توانست با تأکید بر این ویژگی و تغییر و تعدیل شاخصه‌هایی چون زمانِ خطی، پیرنگی که دارای آغاز و اوج و پایان قطعی بود، تعلیق‌ها و اوج و فرودهای بسیار، روایتِ آسان‌فهم، شخصیّت‌های تیپیک، راوی دانای کلِ معمولاً همه چیز فهم، علیّت قوی و عدم تفسیرپذیری و همچنین وفاداری به اصول نخستین، به تدریج منطبق با زمان و مکان ظهور و بروز آن را تکامل بخشد. این پژوهش نشان می‌دهد که هرچند نمودهای رئالیسم سمبولیک پیش از قرن نوزدهم نیز وجود داشت، امّا در قرن نوزدهم تعامل رئالیسم با ضد رئالیسم ـ رومانتیسم، ایدئالیسم، سمبولیسم ـ و نمادپردازی ظهور جدی آن را به همراه داشت و رئالیسم سمبولیک توانست به صورت تکنیک و همچنین سبک هنری و ادبی، ابعاد جزم‌گرایانه و نگاه عکاسانه به واقعیّات صرف را در رئالیسم کمتر کند و حتی دگماتیسمی را که بعداً در رئالیسم سوسیالیستی به آن دچار می‌شد از این طریق به تعادل برساند؛ بر این اساس در این بخش امکان تأثیر و تأثر رئالیسم از رومانتیسم، ایدئالیسم، سمبولیسم و نمادپردازی بررسی خواهد شد.

۲. ۲. ۱. بررسی امکان پیوند رئالیسم و رومانتیسم در رئالیسم سمبولیک

در نگرش رومانتیک‌ها می‌توان ارتباط ظریفی بین نماد و واقعیت یافت، ارتباطی که *برایت* نیز آن را مورد توجه قرار داده است و معتقد است، کالریج[3] «نماد را مشخصه تمامی مسائل جاودانه‌ای می‌داند که از طریق آن واقعی می‌شوند، در واقع واقعیت به واسطهٔ نماد مشهود می‌شود و به‌عنوان یک عضو پویا از یک مجموعهٔ زنده مشخص می‌گردد» (Bright,1985:464). نمودهای این ارتباط ظریف را می‌توان در رئالیسم سمبولیک نیز یافت، تعامل رئالیسم و رومانتیسم در دورهٔ *میدـ ویکتوریایی* به صورت

1. Ernest Miller Hemingway (1898-1961)
2. symbolic realism (combing the creative with the cerebral), Art and Coin, http://www.artandcointv.com/featuredstyleSymbolicRealism.php
3. Samuel Taylor Coleridge (1772-1834)

برجسته‌ای دیده می‌شود، چنانچه جکمن در این ارتباط معتقد است: «ویکتوریایی‌ها دیدگاه خاصّی دارند، آنها می‌خواهند که احساسات رومانتیک داشته باشند؛ ولی احساسات آنها بایستی با دیدگاه‌های منطقی دنیا به حرکت درآید» (Jackman,2014:107). جکمن در این تحلیل بر نکته حائز اهمیّتی تأکید دارد: وی بر آن است *ویکتوریایی‌ها* ضمن توجه به احساسات درونی و رمانتیک تلاش دارند از نمادپردازیِ حاصل از پرداخت‌هایِ درونیِ ذهن و احساسات به سمت نمادپردازی واقعیّت‌های عینی و قابلِ مشاهده سوق پیدا کنند، بر اساس این تحلیل می‌توان این امر را نمودی از تعامل رومانتیسم و رئالیسم در رئالیسم سمبولیک در این دوره به شمار آورد.

۲. ۲. ۲. بررسی امکان پیوند رئالیسم و ایدئالیسم در رئالیسم سمبولیک

رئالیسم به‌عنوان رویکردی که به دنبال مادی‌کردن افکار و اعمال انسان‌ها و تجربی‌کردن جهان بود، ناگزیر در مقابل ایدئالیسم ایستاد؛ بنابراین ما در قرن نوزدهم شاهد تقابل ماتریالیسم و ایدئالیسم هستیم، اما این تقابل ساختاری در رئالیسم سمبولیک معنای تازه‌ای یافت: «رئالیسم سمبولیک به‌عنوان یک توافق فلسفی بین ماتریالیسم و ایدئالیسم شروع شد. ماتریالیسم، جهانی درهم‌ریخته از موضوعات مادّیِ بدونِ معنی را ارائه می‌داد و ایدئالیسم تلاش می‌کرد که معنا را بر جهانِ مادّی تحمیل‌کند؛ امّا اعتبار معنا موردِ شک بود، زیرا معنا در آن به صورت تصوّری و ذهنی و باطنی مطرح می‌شد. توافق در رئالیسم سمبولیک به جهان بی‌نظمِ واقعی معنا بخشید و معنایِ انتقال داده شده به وسیلهٔ نماد را به مادّه تبدیل‌کرد، به بیان دیگر رئالیسم به نماد اعتبار داد و نمادها به واقعیّت معنا بخشیدند» (Bright,1985:465). به استناد این تحلیل می‌توان اذعان داشت، در رئالیسم سمبولیک، از حاصل این پیوند، تلفیقی هم‌ارز از دو جهان‌بینی مادی‌گرایانه و ایدئالیستی را شاهد هستیم که در آن دلالت‌های نمادین و واقع‌گرایانه در یک وحدت ارگانیک، به خلق یک شبکهٔ معنایی واقع‌گرایانه دست می‌یابند، درواقع *برایت* معتقد است تلفیق دو وجه رئالیسم و ایدئالیسم در رئالیسم سمبولیک کمک می‌کند، رئالیسم سمبولیک از طریق رئالیسم، دنیا را به دقّت آزمایش‌های علمی نشان دهد و از طریق نماد، به دنیای پر هرج و مرج پدیدارشناختی معنا بخشد (همان: ۴۶۳).

۲. ۲. ۳. بررسی امکان پیوند رئالیسم و مکتب سمبولیسم در رئالیسم سمبولیک

با وجود آنکه مکتب سمبولیسم دارای مشخصّهٔ واقعیّت‌گریزی است، امّا در رئالیسم سمبولیک می‌توان در مرحله‌ای شاهد تعامل سمبولیسم با رئالیسم بود. برای ورود به این موضوع، طرح یک مسئله و پاسخ به آن می‌تواند راهگشا باشد: آیا می‌توان رئالیسم سمبولیک را برآیندی از تلفیق دو رویکرد رئالیسم و سمبولیسم دانست؟ قبل از پاسخ به این سؤال باید به دو نکته توجه داشت: الف) رئالیسم سمبولیک در کانون اولیّه خود نمی‌توانست با مکتب سمبولیسم در پیوند باشد، چراکه زمانی که رئالیسم در انگلستان در اوج شکوفایی خود قرار داشت، سمبولیسم در فرانسه در حال پی‌ریزی پایه‌های خود بود و به نوعی سمبولیسم در مقابل رئالیسم قد برافراشت. ب) منطقی و مستدل است که «رئالیسم سمبولیک» را که بر واقع‌گرایی در هر سه سطح معنایی خود تأکید دارد، شیوه‌ای جدا و متفاوت از «سمبولیسم» بدانیم، امّا نکتهٔ حائز اهمیّت که باید آن را حلقهٔ پیوند این دو رویکرد برای رسیدن به رئالیسم سمبولیک بدانیم آن است که در این شیوه

رئالیست‌های قرن بیستم از شیوهٔ نمادپردازیِ مورد نظر سمبولیست‌ها متأثر شدند تا بتوانند از آن طریق دنیایِ درونی، ذهنی و تخیّلی و آرمانی را همزمان با جهان عینی و حقیقی به صورت غیرمستقیم نشان دهند. بررسی‌ها در این پژوهش نشان می‌دهد: این تعامل در سیر تکاملی‌اش توانست در دههٔ دوم قرن بیستم به شکل‌گیری جریانی کمک کند که نویسندگانی چون جیمز *جویس* با الهام گرفتن از مؤلفه‌های رئالیستی، نمادگرایانه و توجه به ذهنیّت در کنار عینت‌گرایی و تبلور باورهای اساطیری و ارزش‌های بومی به وجود آوردند، این دوره را شاید بتوان شروع نفوذ رویکرد نمادگرایانهٔ سمبولیست‌ها در رئالیسم سمبولیک به شمار آورد.

۲. ۲. ۴. بررسی امکان پیوند رئالیسم و نمادپردازی در رئالیسم سمبولیک

در رئالیسم سمبولیک ما شاهد تعاملِ هم ارز نماد و واقعیّت برای رسیدن به اتصالی ناسازگار، امّا هدفمند و معنادار هستیم. میزان این تعامل در شیوه رومانتیست‌ها، ایدئالیست‌ها و سمبولیست‌ها متفاوت بود. دلیل آنکه در این بخش مدخلی جداگانه از مکتب سمبولیسم، برای ارتباط رئالیسم و نمادپردازی در نظر گرفته شد آن است که سمبولیسم یک مکتب با چارچوب‌های ویژه است، اگر اثری شاخصه‌ی اصلی آن نمادپردازی باشد و امّا همه یا برخی فاکتورهای گرایش به مکتب سمبولیسم را دارا نباشد، دیگر اثری سمبولیستی نیست. به این دلیل در این بخش مدخلی جداگانه برای ارتباط رئالیسم و نماد و جایگاه آن در رئالیسم سمبولیک در نظر گرفته شد که برای پرهیز از تکرار در مطالب، به این مهم ضمن بررسی جایگاه و نقش نماد در ساختار زبانی و معنایی رئالیسم سمبولیک پرداخته شده است.

۲. ۳. تحلیل ساختار زبانی و معنایی «رئالیسم سمبولیک»

در این بخش ساختار معنایی رئالیسم سمبولیک به‌عنوان یک تکنیک در متون ادبی تحلیل می‌گردد. با توجه به بررسی پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه[۱] و همچنین تحلیل‌های انجام شده در دو بخشِ نخست این مبحث، می‌توان اذعان داشت نظام معنایی در «رئالیسم سمبولیک» از دال، معنای نخستین و معانی ثانوی تشکیل می‌شود، این ساختار را می‌توان در نظام‌های نمادینِ دیگر نیز یافت، امّا آنچه رئالیسم سمبولیک را از این نظام‌های چندمعنایی متمایز می‌کند این ویژگی‌هاست: در رئالیسم سمبولیک در عین آنکه معنای نخستین حفظ می‌شود، معنای ثانویه نیز در معنای اولیه ادغام می‌شود و در ارتباط با آن و نظام معنایی (با توجه به بُعد همنشینی کلام) که در آن قرار گرفته است، فهمیده می‌شود، بنابراین هم خودش به خودی خود وجود دارد و هم بخشی از ساختار معناشناسانه می‌شود. دیگر آنکه در رئالیسم سمبولیک همزمان جهان به صورت واقع‌گرایانه به تصویر کشیده می‌شود و معنایی از جهان به‌طور نمادین تفسیر می‌گردد. (برایت، ۱۹۸۵: ۴۶۳) به نوعی می‌توان رئالیسم سمبولیک را نمود واقعیت‌های بیرونی در شیوهٔ نمادگرایانه دانست. در واقع همان‌طور که پیش‌تر نیز در مقالهٔ *«رئالیسم سمبولیک در خانهٔ عروسکی ایبسن: یک بازنگری کلی»* اثر امیر حسین و آربریم ایسنی ذکر شد، نویسنده شرایط عینی و قابل مشاهده را در

۱. جامعهٔ آماری این بررسی پژوهش‌های مورد نظر در پیشینهٔ پژوهش و آثار ادبی در این حوزه با تأکید بر نظریهٔ کریس بروکس است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

اجتماع توضیح می‌دهد و به آن مقداری وجه سمبولیک را برای خلق یک معنای دوگانه عقلانی و فراگیر می‌افزاید و بدین منظور از رئالیسم جلوتر رفته و به قلمرو رئالیسم سمبولیک وارد می‌شوند. برای تبیین بهتر این موارد، از تحلیل *برایت* بر نظریهٔ کریس بروکس در این زمینه استفاده می‌شود: بروکس معتقد است چارلز دیکنز در داستان *خانه متروک*[1]، «مه» را همزمان هم در معنای حقیقی خودش در جهان رمان به کار برده است و هم به صورت نمادین «نابینایی روحی و معنوی ساکنان این جهان» را نشان می‌دهد، این دو عملکرد از هم جدا نیستند، بلکه در هم ادغام می‌شوند و این درهم آمیختگی به این دلیل است که «*مه*» در معنای حقیقی‌اش همان چیزی است که به صورت نمادین بازنمایی شده است، دیکنز از طریقِ این استفادهٔ هنرمندانه از «*مه*» توانسته است نشان دهد که چگونه معنا و وجود بر هم منطبق می‌شوند (Bright,1985:463).

حال می‌توان چنین استنتاج کرد که مبنای زبان و علّت وجودی آن در رئالیسم سمبولیک هم در لفظ و هم معنا بر واقعیت است که این امر مبتنی بر دلالتی نمادین به واسازی فضاهای چندگانه واقع‌محور می‌انجامد. جکمن نیز از منظر دیگر بر این امر تأکید دارد و معتقد است معنای نمادین در رئالیسم سمبولیک به‌عنوان بخش ذاتی و اصلی از دنیای فیزیکی که ما در آن زندگی می‌کنیم و به‌عنوان شاخص فضای زندگیِ ما، به ظهور می‌رسد (Jackman,2014:108). نویسنده در رئالیسم سمبولیک به شیوه‌ای غیرتصنعی و باورپذیر جزئیاتی که برگرفته از واقعیات بیرونی قابل مشاهده است را در سطح ارائه می‌کند و به آن وجهی نمادین می‌بخشد. این ویژگی در آثار داستانی[2] نیز جایگاه ویژه‌ای دارد، میرصادقی در این زمینه معتقد است: «در این نوع داستان‌ها [داستان واقع‌گرای نمادین] شخصیّت‌ها، اعمال و ریزه‌کاری‌ها واقعی و طبیعی هستند و جزئیات و توصیفات به قصد آن ارائه شده‌اند که معنای خالصی از واقعیّت‌های عادی و روزمره به دست دهد. از میان همین جزئیات و اعمال شخصیّت‌ها ظاهر می‌شوند. در این داستان نمادها جزء طبیعی واقعیّت‌ها هستند. این نوع داستان‌ها اغلب خواننده را با سطح ظاهری خود می‌فریبد. خواننده اگر دقت نکند، فقط معنای ظاهری آن را در می‌یابد و از معنا یا معانی دیگر داستان غافل می‌ماند. نام شخصیّت‌ها نیز می‌تواند نمادین باشد علاوه بر نام‌های شخصیّت‌ها، اعمال و اشیا نیز می‌توانند نمادین باشند» (میرصادقی، ۱۳۷۷: ۱۰۷).

در ادامه لازم است رئالیسم سمبولیک با تأکید بر نظریات دوسوسور[3]، پیرس[4]، و یاکوبسن از منظر نظام نشانه‌ای تبیین گردد. دوسوسور و پیرس از نظریه‌پردازانی هستند که با تأکید بر دو محور جانشینی و همنشینی به این مبحث پرداختند. سوسور قائل به وجود دو محور جانشینی و همنشینی در زبان است و معتقد است معنا در این دو محور می‌تواند تولید گردد و این در حالی

---

1. Bleak House

۲. از نمونهٔ داستان‌ها با شاخصهٔ رئالیسم سمبولیک می‌توان به این آثار اشاره کرد: *گل* (۱۹۱۴) اثر جیمز جویس؛ *بیابان تاتارها* (۱۹۴۰) نوشتهٔ دینو بوتزاتی؛ *طاعون* (۱۹۴۷) اثر آلبر کامو؛ *پیرمرد و دریا* (۱۹۵۱) اثر ارنست همینگوی؛ *سووشون* (۱۳۴۱) اثر سیمین دانشور؛ *اسرار گنج درهٔ جنی* (۱۳۵۳) ابراهیم گلستان؛ *چشم‌هایش* (۱۳۵۷) بزرگ علوی؛ *برهٔ گمشدهٔ راعی* (۱۳۵۸) *هوشنگ گلشیری* و *خانهٔ ادریسی‌ها* (۱۳۷۰) غزاله علیزاده.

3. Ferdinand de Saussure (1857-1913)

4. Charles sanders peirce (1839-1914)

است که با وام‌دهی معنای یک واژه به واژه‌ی دیگر و هویّت‌بخشی به آن، خود از معنای خود خالی می‌شود. *پیرس* نیز آن را به نوعی در سه وجه صورت، موضوع و تعبیر بیان می‌کند با این تفاوت عمده که پیرس *برخلاف* سوسور "موضوع" را جزو هویّت نشانه[1] قرار می‌داد و امّا دوسوسور چنین نظری نداشت.

یاکوبسن هم با تأکید بر این دو محور، قطب مجازی و استعاری را پیش کشید و در کتاب *پیش درآمدی بر نظریهٔ ادبی* گفت، زمانی نشانه‌ای جانشین نشانه‌ی دیگر می‌شود که به نحوی به آن شبیه باشد (استعاره) و زمانی که نشانه‌ای در پیوند با نشانهٔ دیگر باشد، مجاز شکل می‌گیرد (ایگلتون، ۱۳۸۰: ۱۳۶). وی همین رویکرد را در مقالهٔ «*دربارهٔ رئالیسم هنر*» مورد توجه قرار داد و این امر را مطرح کرد که برخی قالب‌های ادبی مثل نثرِ واقع‌گرا متمایل به مجاز هستند و نشانه‌ها را از رهگذر پیوند متقابلی که دارند به یکدیگر متصل می‌کنند و قالب‌های دیگر از قبیل شعر رومانتیک و نمادگرا فوق‌العاده استعاری هستند (همان: ۱۳۷). حال نظام نشانه‌ای در رئالیسم سمبولیک به این صورت است که ما به صورت همزمان در مدلول نخستین و ثانویه با معنایی مبتنی بر واقعیت روبه‌روییم، از آنجایی که معنا از طریق هر دو محور جانشینی و همنشینی قابل درک است، زبان به دو قطبی شدن (مجازی ـ استعاری) نزدیک می‌شود. در واقع در این وضعیت لفظ در مثال داده شده: «مه»، می‌تواند هم در محور همنشینی در پیوند با دیگر کلمات مجاور و بافت متن درک شود و هم در محور جانشینی از نظام تک معنایی خود گریز بزند و در معانی دیگر «نابینایی روحی و معنوی ساکنان این جهان و...» *نیز* دریافت شود و به قطب استعاری کلام نزدیک گردد، بنابراین رئالیسم سمبولیک دارای شبکهٔ معنایی است که در آن دال به صورت همزمان در دو محور جانشینی و همنشینی قابل دریافت است، این ارتباط به گونه‌ای است که لفظ هم به خودی خود وجود دارد و هویّت خود را به نشانهٔ دیگری نمی‌دهد و هم بخشی از ساختار معناشناسیِ متن می‌شود و قابل توجه آنکه اغلب معنای ثانویه، مدلولی ذهنی است که مفهومی عینی را بازتاب می‌دهد.

بعد از تبیین این شبکهٔ پیچیده معنایی، چگونگی و نوع دریافت معنا نیز در رئالیسم سمبولیک حائز اهمیّت است، این پژوهش با توجه به داده‌های به دست آمده از دستاوردهای محققان و زبانشناسان حوزهٔ نمادشناسی و مقایسهٔ آن با رئالیسم سمبولیک مؤلفه‌های ذیل را در ارتباط با زمینهٔ دریافت و استخراج معنای نمادین در رئالیسم سمبولیک ارائه می‌دهد: مشاهدهٔ دقیق، کثرت تکرار لفظ (با تأکید بر معنای نمادین) در بافت متن، ساختار تجربی و زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی در ذهن خواننده، دلالت‌های عقلی و کمتر وضعی، وجود قرینه‌های صارفه در متن، خودِ معنای اولیّهٔ لفظ و توجه به گفتمانِ غالب اثر و نظامِ معناشناسی متن. این موارد هر کدام به تنهایی و یا با یکدیگر می‌توانند در درکِ معنا تأثیرگذار باشند، امّا لزوماً تنها ابزارهای درک معنا در رئالیسم سمبولیک نیستند، همچنین با توجه به بررسی انجام شده می‌توان اذعان داشت پیش‌فرض‌های معناییِ معنایِ نمادین در رئالیسم سمبولیک اغلب در شبکهٔ مفهومی متن قابل فهم است،

۱. رک. آشنایی با زبان‌شناسی در مطالعات ادب فارسی، کورش صفوی (۱۳۹۱). انتشارات علمی، ص ۳۴۸

بنابراین این مؤلفه‌ها می‌توانند بیشتر به‌عنوان ذخایر ذهنیِ گیرنده در کشف نیمهٔ دیگرِ معنا تبلور یابند که آن نیز برآمده و مرتبط با الگوهای واقع‌گرایانه در متن است. نقش خواننده در این میان از اهمیّت ویژه‌ای برخوردار است، چرا که دریافت نیمهٔ دیگر معنا با فاصلهٔ کمی از واقعیت توسط خواننده کشف می‌شود. همانطور که ذکر شد در رئالیسم سمبولیک مدلول‌های نهان بازنمودی ذهنی هستند که از جهان واقعیت یاری می‌گیرند و معنای واژه را گسترش می‌دهند. «از نقطه نظر خواننده، رئالیسم سمبولیک فاصلهٔ بین تجارب و تفاسیر را از بین برده است: معنا و وجود در یک حرکت در فرآیند خوانش مجدداً خلق می‌شود» (Bright,1985:463).

با توجه به موارد ذکر شده، تبیین جایگاه نماد در رئالیسم سمبولیک (یا نمادین) حائز اهمیّت است. تعریف واحدی در خصوص نماد ارائه نشده است، امّا با بررسی سیزده مورد[1] از این تعاریف می‌توان در مجموع به ساختار زیر اشاره کرد: در ادبیات، نماد به یک شبکهٔ معنایی تعلق دارد که در آن چرخه‌ای از معانی نزدیک به هم به وجود می‌آیند که مدلول‌های ثانویه‌ای که در ساختار نماد در مقابل یک لفظ قرار می‌گیرند، می‌توانند یک هستهٔ معنایی واحد را تعریف نمایند و از سوی دیگر، معنا یا معانی دیگر به صورت وابسته حولِ محور معنای مرکزی قرار می‌گیرند، بنابراین دال می‌تواند دارای مدلول یکسانی باشد که متعلق به معنای قراردادی آن نیست و بر اساس یک قرارداد معنایی و لفظی به آن مرتبط شده است، همچنین نماد گاهی می‌تواند رابطه‌ای غیرمستقیم با مدلول خود برقرار کند که این معنا اغلب منطبق با فرهنگی است که نماد از آن برآمده است؛ بنابراین «نماد» در متن، به دستگاه جداگانه‌ای تعلق پیدا می‌کند و وابسته است، امّا همزمان می‌تواند با سایر اجزای متن نیز ارتباط برقرار کند. در واقع نماد در عین استقلال، از دیگر اجزای زبان مستقل نیست و یک شبکهٔ به هم پیوسته‌ای از روابط متقابل زبانی را در لایه‌های معنایی متن ایجاد می‌کند. حال در رئالیسم سمبولیک به مانند نماد ما با دلالتی مواجه هستیم که در وجهی، با معنای قاموسی دال روبه‌رو هستیم و در معنای نمادین آن هاله‌ای از معنا و مفاهیم مرتبط با معنای نخستین فهمیده می‌شود. نکته‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که در رئالیسم سمبولیک برخلاف نماد با شبکه‌ای از معناهای متعدد که اغلب یک معنا در هسته قرار می‌گیرد مواجه نیستیم؛ هرچند نماد در مفهوم خود در متن نیز فهمیده می‌شود، ولی رسیدن به معنای نهایی، هدف اصلی نمادسازی است که در رئالیسم سمبولیک این‌گونه نیست؛ نماد برای مثال «سیمرغ» در *منطق‌الطیر* عطار. می‌توان اینطور بیان کرد که در نماد از موضوعی برای رسیدن به موضوع دیگر باید گذشت، امّا در رئالیسم سمبولیک هر دو موضوع در یک فضای واقع‌گرایانه به موازات هم حضور دارند و همچنین همان‌طور که پیش‌تر نقل شد نمادپردازی در رئالیسم سمبولیک، به نوعی بیان واقعیتی است به جز واقعیتی که تحت تأثیر نمادپردازی ذهن خلاق باشد، بنابراین یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های رئالیسم سمبولیک را می‌توان کاربرد آن با

---

۱. (شوالیه و گربزان، ۱۳۷۸: ۳۵/۳۴)، (سید حسینی، ۱۳۹۱)، (یونگ، ۱۳۹۲: ۱۹، ۱۳۴)، (سعیدایی: ۱۳۸۹)، (لاج، ۱۳۸۸: ۲۴۱)، (پرین، ۱۳۷۸: ۹۲)، (هاورز، ۱۳۸۸: ۶۶)، (ایگلتون، ۱۳۸۰: ۱۳۹۰)، (احمدی، ۱۳۸۶: ۳۶۶)، (فروم، ۱۳۷۸: ۱۵ ، ۲۵–۱۹)، (برت، ۱۳۷۹: ۸۰)، (پورنامداریان، ۱۳۶۴: ۱۴)، (داد، ۱۳۷۸: ۳۰۱)

استفاده از تجربیات زندگی روزمره و جزئیات واقع‌گرایانه در متن خلاق دانست، به نوعی رئالیسم سمبولیک از پیوند نماد و واقع‌گرایی شکل می‌گیرد و بین این دو تقسیم نمی‌شود. در نماد فاصله بین دال و مدلول دور است و معنا بیشتر قابل تأویل است؛ امّا در رئالیسم سمبولیک ابهام کمتری نسبت به نماد وجود دارد[۱] و معنای نمادین به نوعی بازسازی شدهٔ معنای حقیقی است و از درون معنای نخست و در ارتباط با آن فهمیده می‌شود.

در ادامه چند نمونه از رمان *جزیرهٔ سرگردانی* از سیمین دانشور ذکر خواهد شد: «چشم» در سطح داستان به‌عنوان یک عضو بدن دیده می‌شود، امّا در دیگر معنا، جهان‌بینی، شخصیت و افکار درونی شخصیت داستان را نشان می‌دهد: «مردمک چشم‌ها [*ی سلیم*] نور می‌گرفت و نور در آن جابه‌جا می‌شد و چشم‌ها با تغییر درجهٔ نور رنگشان عوض می‌شد و با حرکت سر حتی شکلشان هم تغییر می‌کرد» (دانشور، ۱۳۹۲: ۲۳). نویسنده در اینجا «چشم‌ها»ی سلیم را از دید هستی توصیف می‌کند، از سوی دیگر، شخصیت چند وجهی و جهان‌بینی سرگردان سلیم از آن دریافت می‌شود. و یا در عبارت «مادر بزرگ به هستی می‌گفت: چشم‌هایش [پدر هستی] عینهو چشم تو بود. مامان عشی می‌گفت: پیرزن بی‌خود می‌گوید، چشم‌های تو شبیه چشم‌های من است.» (همان: ۲۷) در لایه‌های زیرین متن، حالت چشم هستی از زبان مادر بزرگ، کشش هستی است به دو دنیای متفاوت ـ دنیای پدر هستی و مادرش ـ که هستی مدام میان این دو نگرش در کشاکش است. در ابتدای حرکت اجتماعی و سیاسی هستی در جامعه، چشم‌هایش ضعیف است: «چشم‌های هستی درست نمی‌بیند تا همهٔ نقش‌ها را بشناسد» (همان: ۵) و (۶۰ و ۲۷۸) پس هستی هنوز جهان‌بینی ثابت و راه مطمئنی انتخاب نکرده است و شناخت و درک درستی از جهان پیرامون ندارد.

۳. نتیجه‌گیری

از منظر بافت موقعیتی، رئالیسم سمبولیک در دورهٔ نیمهٔ قرن نوزدهم و دورهٔ پساصنعتی و دوران معاصر بررسی شد. نتیجه: رئالیسم سمبولیک در بسترهایی رشد کرد که ارتباط زبان با واقعیت پررنگ‌تر و گسترده‌تر شد و از سویی برای فراروی از واقع‌گرایی عکاسانه همزمان از نماد استفاده شد و هنرمند در جهت تلاش برای واسازی فضاهایِ متکثر از واقعیت‌های اجتماعی و ذهنی انسان‌ها و در واکنش به یک منطق‌گرایی انتزاعی از این شیوه بهره برد، در واقع جایی که زبان برای بیان واقعیت با اشارهٔ عینی کفایت نمی‌کرد، رئالیسم سمبولیک ظهور یافت.

در بخش دوم، امکان تعامل رئالیسم با ضد رئالیسم (رومانتیسم، سمبولیسم، ایدئالیسم) و نمادپردازی بررسی شد. با توجه به بررسی‌های انجام شده در این پژوهش، در دوره‌های مختلف می‌توان شاهد تأثیر و تأثر رئالیسم از ضد رئالیسم و نمادپردازی در استفاده از رئالیسم سمبولیک

---

۱. نکته‌ای که در این بخش نیاز به توضیح دارد اینکه "نماد" در متن در پیوند با دیگر رمزها، نمادها و فحوای کلام به دلالت تازه‌ای دست می‌یابد که این مورد نیز با توجه به ماهیّت نمادین «رئالیسم سمبولیک» یکی از شاخصه‌های مهم «رئالیسم سمبولیک» نیز به شمار می‌رود، اما تفاوتی که در اینجا می‌تواند مطرح شود نوع و شیوهٔ دلالت معنا است که در متن مقاله به آن اشاره گردید.

بود. هرچند این پیوندها قابل ردگیری بود، امّا رئالیسم سمبولیک خود با حفظ ساختار مستقل خود از رویکرد خشک و یکسونگرانهٔ رئالیسم محض عبور می‌کند و به نظامی گسترده و نمادین دست می‌یابد که به حل تضادهای بین واقعیت بیرونی و درونی، عین و ذهن، اجتماع و فرد، عقل و احساس کمک می‌کند.

بررسی‌های انجام شده در بخش تحلیل نظام معنایی رئالیسم سمبولیک این دستاورد را دارد که رئالیسم سمبولیک دارای یک نظام نمادین است: دال، مدلول (معنای قراردادی، اولیه) و مدلول یا مدلول‌های ثانویه. وجوه تمایزی که در این شبکهٔ معنایی با سایر نظام‌های زبانی نمادین می‌توان یافت آن است که: در رئالیسم سمبولیک در عین آنکه معنای نخستین حفظ می‌شود، معانی ثانویه نیز در معنای اولیه ادغام می‌شود و در ارتباط با آن و نظام معنایی (با توجه به بُعد همنشینی کلام) که در آن قرار گرفته است، فهمیده می‌شود، بنابراین هم خودش به خودی خود وجود دارد و هم بخشی از ساختار معناشناسانه می‌شود. دیگر آنکه همان‌طور که در نقل قول آمد: در رئالیسم سمبولیک همزمان جهان به صورت واقع‌گرایانه به تصویر کشیده می‌شود و معنایی از جهان به‌طور نمادین تفسیر می‌گردد، به نوعی می‌توان رئالیسم سمبولیک را نمود واقعیت‌های بیرونی در شیوهٔ نمادگرایانه دانست. در رئالیسم سمبولیک، نویسنده به شیوه‌ای غیرتصنعی و باورپذیر جزئیاتی که برگرفته از واقعیات بیرونی قابل مشاهده است را ارائه می‌کند، بنابراین یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های رئالیسم سمبولیک استفاده از تجربیات زندگی روزمره و جزئیات واقع‌گرایانه در متن خلاق است. در رئالیسم سمبولیک با نظامی مواجه هستیم که اغلب معنای ثانویه، مدلولی ذهنی است که مفهومی عینی را بازتاب می‌دهد و معنای نمادین به نوعی بازسازی شدهٔ معنای حقیقی است و از درون معنای نخست و در ارتباط با آن فهمیده می‌شود، در واقع در رئالیسم سمبولیک، نمادپردازیِ حاصل از برداشت‌های درونی ذهن به سمت نمادپردازیِ واقعیت‌های عینی و قابل مشاهده سوق می‌یابد. حال می‌توان اذعان داشت در رئالیسم سمبولیک دال بیشتر از آنچه نشان می‌دهد ارائه می‌کند و نیمهٔ دیگر را خواننده با فراروی از ظواهر با توجه به مشاهدهٔ دقیق، کثرت تکرار لفظ (با معنای نمادین) دریافت متن، ساختار تجربی و زمینه‌ای فرهنگی و اجتماعی در ذهن خواننده، دلالت‌های عقلی و کمتر وضعی، وجود قرینه‌های صارفه در متن، خود معنای اولیهٔ لفظ، توجه به گفتمان غالب اثر و نظام معناشناسی متن کشف می‌کند. رئالیسم سمبولیک از پیوند نماد و واقع‌گرایی شکل می‌گیرد و بین این دو تقسیم نمی‌شود. همچنین می‌توان از منظری دیگر چنین گفت که رئالیسم سمبولیک نوع خاصی از نمادپردازی است که به دلیل قرار گرفتن در یک زمینهٔ رئالیستی از محدودیت‌های معنایی و تفسیری برخوردار است و آن نوع تعدد معنایی رایج در متون نمادین را ندارد.

منابع

احمدی، بابک (۱۳۸۶). *ساختار و تأویل متن*. تهران: نشر مرکز.

ایگلتون، تری (۱۳۸۰). *پیش درآمدی بر نظریهٔ ادبی*. ترجمه عباس مخبر، چ اول، تهران: نشر مرکز.

برت، آر.ال (۱۳۷۹). *تخیل*. ترجمه مسعود جعفری جزی، تهران: نشر مرکز.

پورنامداریان، تقی (۱۳۶۴). *رمز و داستان‌های رمزی در ادب فارسی*. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
پرین، لورانس (۱۳۷۸). ساختار، صدا، معنی. ترجمهٔ حسن سلیمانی و فهیمه اسماعیل‌زاده، چاپ دوم، نشر رهنما.
پک، جان (۱۳۶۶). *شیوهٔ تحلیل رمان*. ترجمهٔ احمد صدارتی، چ اول، تهران: نشر مرکز.
داد، سیما (۱۳۷۸). *فرهنگ اصطلاحات ادبی*. تهران: انتشارات مروارید.
سعیدایی، امیرحسین (۵ خرداد ۱۳۸۹). *هنر از دیدگاه هگل*. از http://artphilosophy1.blogfa.com
سلدن، رامان. (۱۳۷۲). راهنمایی ادبی معاصر (ترجمه عباس مخبر). چ اول، تهران: انتشارات نشر نو.
سید حسینی، رضا (۱۳۹۱). *مکتب‌های ادبی*، تهران، مؤسسه انتشارات نگاه.
صفوی، کورش (۱۳۹۱). آشنایی با زبان‌شناسی در مطالعات ادب فارسی، انتشارات علمی.
فروم، اریک (۱۳۷۸). *در زبان از یاد رفته*. ترجمه ابراهیم امانت، تهران: انتشارات مروارید.
لاج، دیوید (۱۳۸۸). *هنر داستان‌نویسی: با نمونه‌هایی از متن‌های کلاسیک و مدرن. ترجمه رضا رضایی*، تهران: نشر نی.
میرصادقی، جمال و میرصادقی، میمنت (۱۳۷۷). *فرهنگ تفضیلی اصطلاحات ادبیات داستانی*. چ اول، تهران: کتاب ممتاز.
یونگ، کارل (۱۳۹۲). *انسان و سمبول‌هایش*. ترجمه دکتر محمود سلطانیه، تهران، نشر نماد.

References

Ahmadi. Babak (2007), structure and interpretation of the text, Tehran: Nashr-e-Markaz (In Persian)

Bellah Robert N. (1970), *comment on " Christianity and Symbolic Realism" Journal for the scientific study of Religion* ,Vol. 9. No.2 (summer,1974),pp.89-96 . published by: Willey on behalf of society for the scientific study of religion, stable URL:http:// www.jstor.org/stable/1384973

Bellah Robert N. (1974*). comment on " The Limits of Symbolic Realism" Journal for the scientific study of Religion* ,Vol. 13. No.4 (Des,1974),pp.487-489 . published by: Willey on behalf of society for the scientific study of religion, stable URL:http:// www.jstor.org/stable/1384613

Brett, R.L. (2000), Imagination (translated by Masoud Jafari Jzi), Tehran: Nashr-e - markaz. (In Persian)

Bright Michael (1985). *review Sings for the Times: Symbolic Realism in the Mid-Victorian World, Nineteenth-century Fiction*. Published by: university of California press,vol.39,no.4(mar,1985)pp.463-465, http:// www.jstor.org/stable/3044716

Bryan Rivers (2005);*' Jenny's cage-bird': Symbolic Realism in D.G.Rossetti's'Jenny*' published by Oxford University press.

Dad, Sima (1999), Dictionary of Literary Terms, Tehran: Nashr-e-Morvarid (In Persian)

Eagleton, Terry (2001), an introduction to literary theory. Translated by Abbas Mokhbar, Ch (I). Tehran: Nashr-e- Markaz. (In Persian)

Fromm, Erich (1999), the forgotten language (translated by Ebrahim Amanat), Tehran: Nashr-e- Morvarid. (In Persian)

From: http://www.grin.com/en/e-book/67508/symbolic-realism-in-susan-glaspell-s-trifles

Hossain, Amir; Iseni, Arburim (2014), Symbolic Realism in Ibsen's A Doll's House: an overview, Anglicism Journal (Ijllis), Volume:3, issue:8

Hunter Shelagh (1988). Sings for the Times: Symbolic Realism in the Mid-Victorian World: language and class in Victorian English by K. C. Philipps : public and

private: Studies in the Nineteenth-century Novel by Peter Smith ,the Modern Language Review, vol. 83, NO.2 (Apr. 1988). Pp.421-423

Jackman.S.W, (published online;11 July 2014), *brooks Chris. Sings for the Times: Symbolic Realism in the Mid-Victorian World*. Winchester,mass, Albion, 17,PP107-108 DOI: 10 2307/4049366. Link to this article http:// journals.cambridge.org/abstract_S009513900002442x

Jung, Carl (2013), Man and His Symbols (translated by Dr. Mahmoud Soltanieh), Tehran, Nashr-e- Nomad. (In Persian)

Keller, Mathias (2005). *Symbolic realism in Susan Glaspell's 'Trifles*', Seminar Paper, Friedrich-schiller-university jena,۲۰۰۵/۸/۱۵,

Klausner Samuel Z. (1970). *comment on " Christianity and Symbolic Realism" Journal for the scientific study of Religion* ,Vol. 9. No.2 (summer,1974),pp.100-106 . published by: Willey on behalf of society for the scientific study of religion, stable URL: http://www.jstor.org/stable/1384975, *symbolic realism (combing the creative with the cerebral), Art and Coin*, http://www.artandcointv.com/featuredstyleSymbolicRealis.php

Lodge, David (2008), The Art of Story Writing: With Examples of Classic and Modern Texts (Translated by Reza Rezaei), Tehran: Nashr-e- Ney. (In Persian)

Mirsadeghi, Jamal, Mirsadeghi, Mayment (1998), dictionary of fiction terms. Ch (1) Tehran: Nashr-e – Ketab-e- momtaz (In Persian)

Pack, John (1999), the way of analyzing the novel. Translated by Ahmad Tsederani. Ch (I) Tehran: Nashr-e- Markaz (In Persian)

Perrin, Lawrence (1378): structure, sound, meaning, translated by Hasan Soleimani and Fahima Ismailzadeh, second edition, Nashr-e- Rahnama. (In Persian)

Pour namdarian, Taghi (1985), Code and secret stories in Persian literature: Tehran: Nashr-e- elmifarhangi. (In Persian)

Saeedai, Amir hossein (2009), Art from Hegel's point of view, http://artphilosophy1.blogfa.com. June 5. (In Persian)

Safavi, Koresh (2012), Introduction to Linguistics in Persian Literature Studies, Nashr-e- Elmi. (In Persian)

Selden, Raman. (1993), contemporary literary guide (translation by Abbas Mokhbar). Che (1). Tehran: nashr-e- now. (In Persian)

سلدن، رامان. (۱۳۷۲). راهنمایی ادبی معاصر (ترجمه عباس مخبر). چ اول، تهران: انتشارات نشر نو.

Seyyed Hosseini, Reza (2012), Literary schools, Tehran, Nashr-e -negah. (In Persian)

Symbolic realism in pre- Raphaelaelitism: http://mural.uv.es/sancuman/pre-raphaelitism and symbolic *Symbolic realism* .http://highered.mheducation.com to western humanities

Tunstead Burtchaell, James: (summer,1974) *A Response to" Christianity and Symbolic Realism"*, Journal for the scientific study of Religion ,Vol. 9. No.2 (summer,1974),pp.79-99 . published by: Willey on behalf of society for the scientific study of religion, stable URL: http://www.jstor.org/stable/1384974,

Wang, Tricia: *"Robert Bellah's Symbolic Realism: A contemporary Modification to Urkheim's Epistemology*" paper located online at: http:// Triciawang.pbwiki.com so from: http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/451223/10925768/1298589454127/ Wang_2007_durkyepist_final.pdf?token=hXbyAJ%2Fp8aJthdR%2FDS%2FCa9 OMshA%3D